

NATTFÅGELLYSSNING -84

Anders Folke Andersson

Årets nattlyssning, den 1:a kommuntäckande ennattsinventering som arrangerats av VOK, genomfördes planenligt mellan kl 23.00-02.00 den 16-17 juni. Utgångspunkt var Klippans parkering, Västerås.

Metodik

Kommunen täcktes av 10 st i förhand uppgjorda delområden (figur 0), vilka fördelades på 16 lyssnarlag. Detta medförde alltså, att 6 av ovanstående områden vardera kunde delas mellan två lag. Resp "lag" (1-3 fordonsburna personer) genomsökte sitt område företrädesvis genom "stoppavlyssning" från det befintliga vägnätet. Biotopen avgjorde stopptätheten; dock fick vägsträckan mellan två på varandra följande avlyssningar ej överstiga 1000 m. Vid större skogsområden - eller i övrigt svåravlyssnad terräng - rekommenderades utskickning av fotpatrull. Observerade inventeringsarter och dessas aktiviteter noterades på kartblad med hjälp av givna kodbeteckningar och symboler. En återsamling skedde vid Klippans parkering kl 02.30.

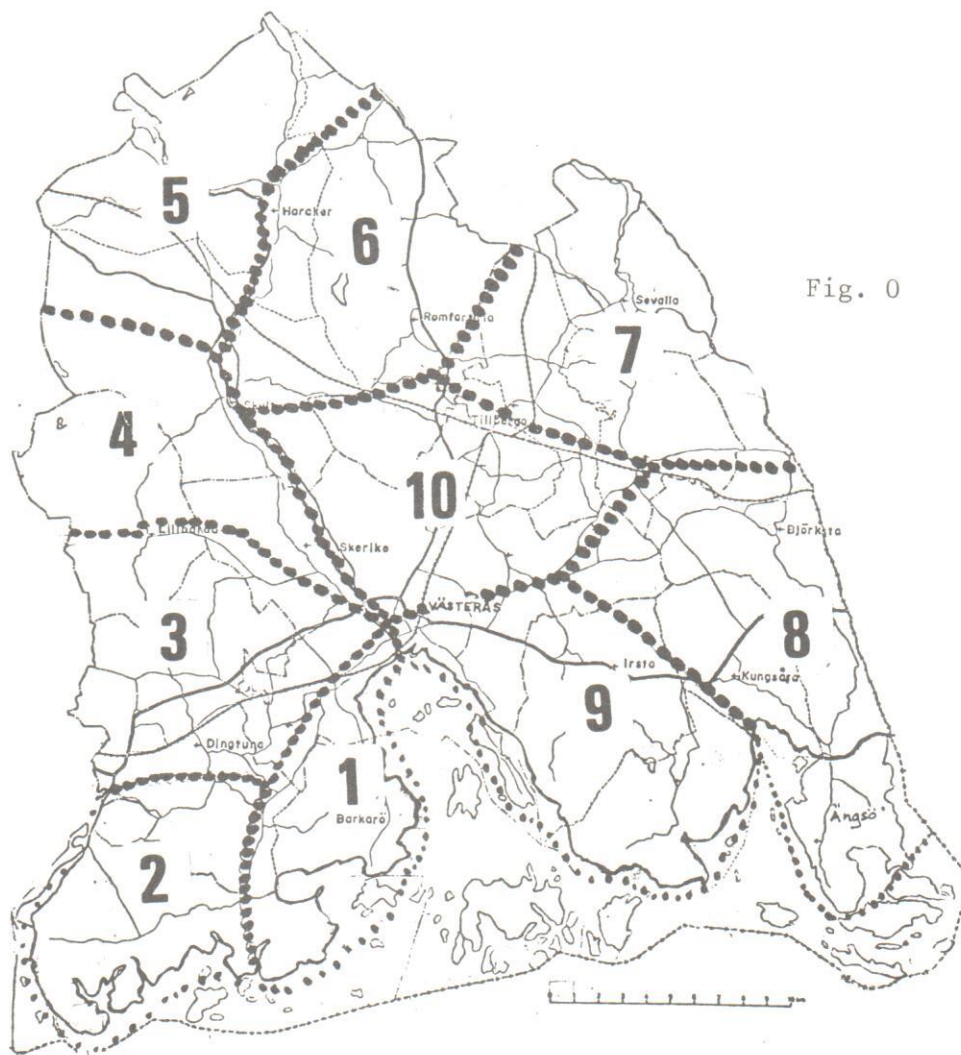

Fig. 0

Resp delområdes numrering och läge i kommunen.

Betingelser

Lyssnarnatten med sin molnfria himmel och vindstyrka 0 lämnade inget övrigt att önska. Tyvärr hade den fina kvällen föregåtts av ca 10 dygns "novemberväder" med nord till nordostliga vindar och talrika regnskurar, alltså en väderlekstyp som knappast drar några större skaror gästspelande artister.

Om det fina vädret främjade hörbarheten så var det andra faktorer som verkade i motsatt riktning; störande trafik, bygdegårdsdanser och spontana "fester på skogen" inrapporterades från flera håll.

Resultat

Rördrom *Botaurus stellaris*. 8 tutande exemplar registrerades, bl a 3 st från Rytterne sn.

Vaktel *Coturnix coturnix*. 2 registreringar strax SV om Bovallen, Skultuna sn. Troligtvis rörde det sig om ett exemplar. Se fig 1!

Småfläckig sumphöna *Porzana porzana*. Ej registrerad.

Kornknarr *Crex crex*. Ej registrerad.

Storspov *Numenius arquata*. 4 registreringar; 3 från Tortuna och 1 från Skultuna sn. Se M Greens artikel "Tofsvipa och storspov i Västerås kommun 1984" i detta nummer.

Hökuggla *Surnia ulula*. Ej registrerad.

Kattuggla *Strix aluco*. 16 registreringar, dock endast 5 kullar. Se appendix!

Hornuggla *Asio otus*. 8 registreringar varav 4 utgjordes av kullar - samtliga i delområde 6. Resultatet tyder på en kraftig nedgång i antal häckningar; föregående års slutsammanräkning stannade vid 25 kullar. Se appendix!

Pärluggla *Aegolius funerus*. Ej registrerad.

Nattskärra *Caprimulgus europaeus*. 2 registreringar (spelande individer) med ca en kilometers mellanrum i västra delen av inventeringsområdet. I rapportkommitténs arkiv finns fram till nu ingen uppgift om revirhävdande nattskärra; endast enstaka observationer från eftersommaren och hösten är inrapporterade. Se fig 2!

Trädlärka *Lullula arborea*. Ej registrerad.

Flodsångare *Locustella fluviatilis*. 2 registreringar; 1 ex vid Hällsjöns östra strand och 1 ex strax väster om Björksta k:a. Se fig 3!

Vassångare *Locustella luscinioides*. Ej registrerad.

Busksångare *Acrocephalus dumetorum*. Ej registrerad.

Kärrsångare *Acrocephalus palustris*. 8 registreringar. Ett tämligen stort antal med tanke på att flera potentiella kärrsångarlokalerna p g a tidsbrist förblev oavlyssnade denna natt. Se fig 4!

Trastsångare *Acrocephalus arundinaceus*. Ej registrerad.

Fig 1. Vaktel

Fig 2. Nattskärren

Fig 3. Flodsångare

Fig 4. Kärrsångare

Lyssnarlag/delområde: 2 2 1 1 2 1 2 2 2 1

Delområde nr:	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Summa mark./art:
Rördrom	2	3	-	-	-	-	-	2	1	-	8
Vaktel	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	2
Småfl. sumphöna	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Kornknarr	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Storspov	-	-	-	1	-	-	3	-	-	-	4
Hökuggla	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Kattuggla	5	-	1	-	-	-	3	2	5	-	16
Hornuggla	1	-	-	-	1	5	1	-	-	-	8
Pärluggla	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Nattskärria	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	2
Trädlärka	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Flodsångare	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	2
Vassångare	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Busksångare	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Kärrsångare	-	-	-	-	-	1	-	-	3	4	8
Trastsångare	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Summa mark./delområde:	8	3	1	3	4	6	7	5	9	4	Totalt: 50

Tabell 1.

- o Antal lyssnarlag per delområde
- o Markeringssiffror fördelade på listade arter i resp delområde
- o Markeringssummor

Kommentar och framåtblick

Det säger sig självt, att resultatet av denna typ av kommuninventering, när en yta på närmare 96 000 ha (960 km²) genomlyssnas av några få personer under en natt som varar i ca tre (3) timmar, inte får ligga till grund för alltför skarpkantade slutledningar varken ang de aktuella fåglarnas numerär eller deras beståndsfluktuationer. Detta utesluter inte, att vi med hjälp av "nattlyssningen" i fortsättningen kommer att få en rättvisare bild både av vissa fågelarters utbredning och ev expansion i området. M a o blir inventeringsresultatet ett värdefullt komplement till den övriga rapporteringen.

Appendix 1

Kort om kattugglan Strix aluco och hornugglan Asio otus i Västerås kommun 1982-84

En av nattlyssningens målsättningar är att utöka informationsmaterialet rörande katt- och hornugglan i Västerås kommun; detta i syfte att i första hand jämföra antalet ugglekullar för resp art och år, men av intresse är också, att kunna följa de lokala utbredningsförändringar som tycks försiggå. Då det här kan vara på sin plats att orda något om detta, och årets nattin-ventering var den första av sitt slag, har jämförelser gjorts med 1982 och 1983 års häckningsuppgifter, vilka är hämtade från VOK:s "allmänna rapport-bank".

1982 rapporterades 12 kattugglehäckningar och 14 hornuggledito. Resulta-tet har av rapportkommittén betecknats som gott. Kattugglehäckningarna låg spridda i den södra kommundelen. Hornugglekullarna återfanns kring och strax sydväst om Västerås - förutom en som påträffades på Ängsö. Se fig A och B!

1983 har betecknats som ett rekordår: 13 kattugglekullar och 25 kullar av hornuggla. De flesta kattugglekullarna fanns i den södra - sydöstra delen. Samtliga hornugglekullar inprickades i kommunens östra del. I det område där arten häckat framgångsrikt 1982 kunde alltså ingen kull noteras. 1983 års "huvudkoncentration" låg hela 25 km nord-ost om det område i vilket kullarna legat som tätast 1982. Se fig A och C!

1984 Nattlyssningsresultat: 5 kattugglekullar spridda i den södra delen och 4 hornugglekullar rakt norr om staden. Se fig A och D!

Som synes är det betydande skillnader, inte bara när det gäller antalet häckande ugglepar per år, utan också vad det anbelangar utbredningsområden mellan de olika säsongerna. Vilka är då orsakerna till dessa numerär- och utbredningsväxlingar? En del undersökningar är gjorda (bl a vid Kvismaren 1961-70), och med hjälp av resultaten från dessa, kan vissa svar formuleras.

När det gäller antalet kullar/år så är det helt logiskt födotillgången som är bestämmande, och eftersom födan till stor del består av smågnagare kan generellt sägas, att antalet häckningar är följsamt svängande i takt med rytmen i smågnagarbestånden. Den gnagarart som synes vara taktpinne i detta växelspel - särskilt hornugglans - är åkersorken, *Microtus agrestis*, en gräsmarkssork som har en populationstäthetscykel på omkring 4 år.

Angående de olikheter i utbredningsbilden för olika år som redovisats för de båda arterna, d v s kattugglans relativt stabila häckningsområde och horn-ugglans något jokeraktiga uppdykanden i skilda kommundelar, så kan förkla-ringen sökas i de divergerade häckningsstrategier (skilda livsstilar) som arterna ger prov på att ha:

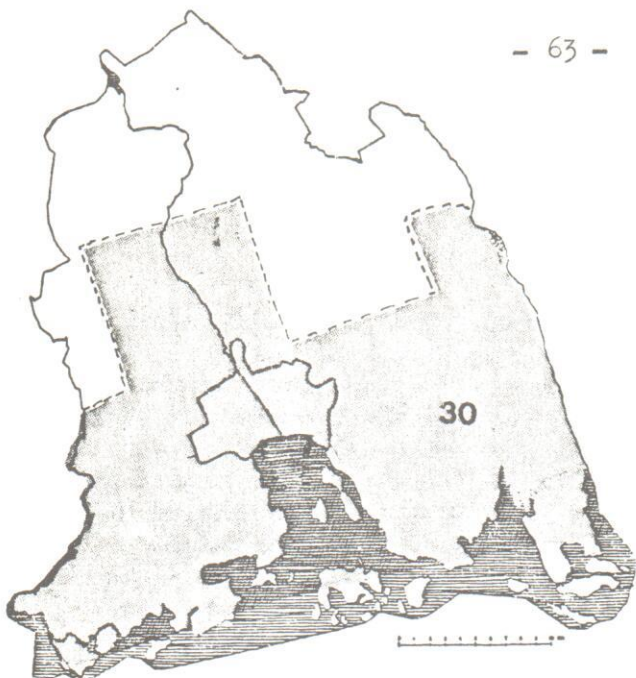

Fig A. Område (skuggat) vilket täcker samtliga inrapporterade kattugglehäckningar i kommunen 1982 - 17/6 1984. Siffran anger antal kullar.

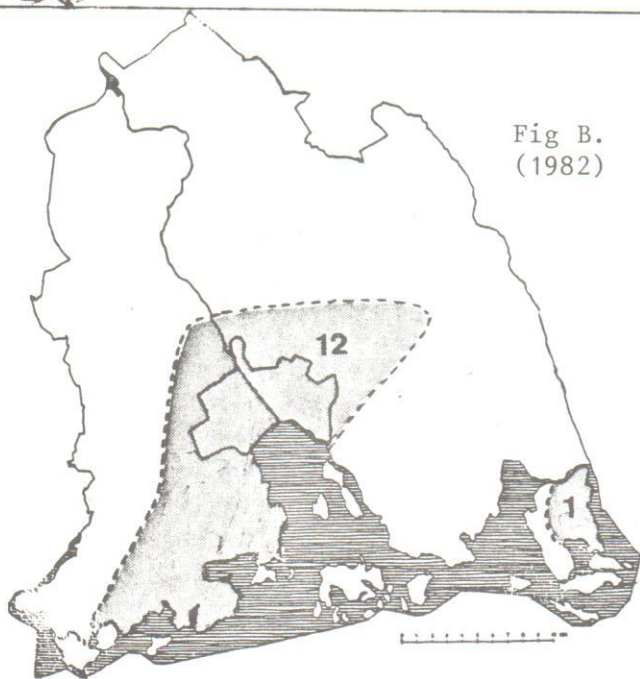

Fig B.
(1982)

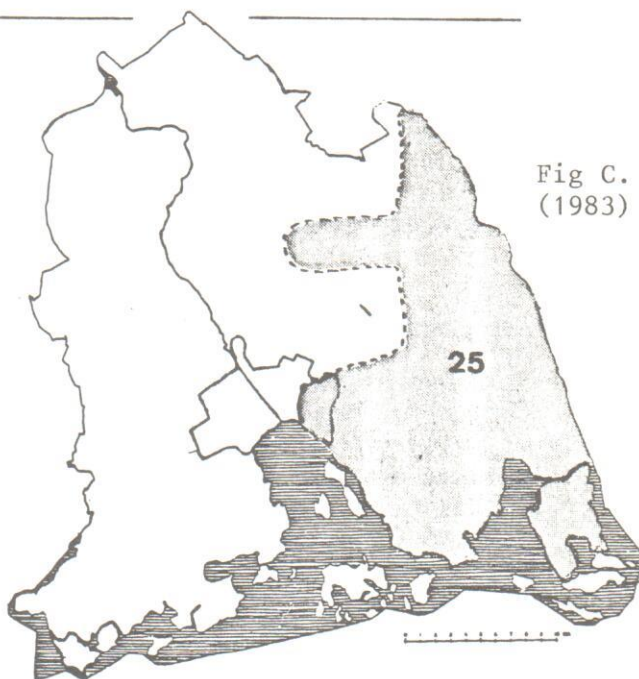

Fig C.
(1983)

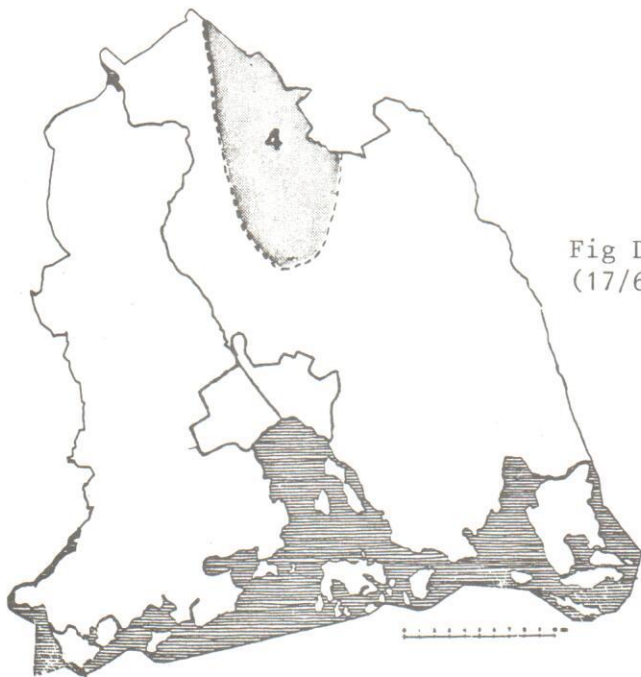

Fig D.
(17/6 1984)

Fig B-D. Områden som täcker samtliga inrapporterade hornugglehäckningar i kommunen 1982 - 17/6 1984. Siffrorna anger antal kullar.

Kattugglan är den av arterna som är revirtrogna, d v s paret (också trogna varandra) använder sig år från år av samma revir - i vilket även övervint-ring sker. Det kan nämnas, att en engelsk kattuggla höll sig till ett och samma revir under de 13 år en forskare studerade den, och en rysk kattuggla konstaterades begagna samma bohåla i en serie av 10 år.

Huvudanledningen till varför ugglan inte tvingas bort från sitt revir under smågnagarfattiga år är dess breda och flexibla bytesspektrum, d v s kattugglan kan alternera mellan många olika slags bytesdjur - och är därför aldrig helt beroende av smågnagare. Under exempelvis år med dålig sorktillgång kompenserar ugglan bristen på sork helt enkelt genom att utöka födoandelen av någon annan byteskategori. På detta sätt klarar den inte bara av att stanna kvar inom reviret utan den får också möjlighet att reproducera sig under ogynnsamma smågnagarår. Det senare förutsätter förstås att "kompensationsföda" finns i tillräcklig mängd. Talande för denna flexibilitet är att ugglan, som i vanliga fall har en bytesandel smågnagare på ca 70%, under vissa år (och på vissa lokaler) övergår till en diet bestående av upp till 70% grodor.

För att återgå till Västerås kommun, så finner jag det sannolikt, att vi i fortsättningen kommer att notera en något sänkt jämn häckningsfrekvens i delar där vi har stor både art- och individrikedom hos bytesdjuren; i tankarna är i första hand området kring Mälaren (med tillrinnande vatten). Huruvida de norra kommundelarna hyser kattugglepar som sitter och väntar på sötebrödsdagar, det återstår att se.

Hornugglan har ett betydligt snävare bytesspektrum än kattugglan: dess föda består till 90% av smågnagare av vilka åkersorken vanligen utgör närmare 70%. Denna specialisering medför en stor känslighet för svängningar i smågnagarstammarna, vilket i sin tur leder till att en stor del av hornugglestammen inte har "råd" med livstidsrevir utan söker årligen upp områden i vilka födotillgången medger häckning (resp övervintring). Detta förhållande, som stämmer ganska väl med kommunmaterialet, säger något om den ojämna smågnagarförekomsten - lokalt sett.

En orsak till varför hornugglan saknas på - eller försvinner från - vissa lokaler under för arten gynnsamma år kan vara, att den står i ett konkurrensförhållande till kattugglan. Den senare - som naturligt nog inte vill dela fina jaktmarker med sin familjefrände - har antagligen möjlighet att tränga undan hornugglan från ett område - dels genom aktivt bortjagande men också genom predation på (uppätning av) hornuggleungar.

Vänder man på det hela och frågar varför kattugglan ibland saknas i områden där hornugglan häckar (exempelvis norra och nord-östra delarna av Västerås kommun) så kan

- o födotillgången vara tillfällig: kattugglan, som skall stanna i sitt revir året runt, måste ha en relativt stabil matreserv
- o födotillgången vara för liten: hornugglan kan p g a en mer förfinad jaktteknik utnyttja områden med en relativt låg smågnagartäthet
- o lämplig jaktterräng saknas: kattugglan kräver relativt öppna marker
- o lämpliga boplatser saknas

Exempel på katt- och hornugglediet i Norden. Endast byten vars andel utgör > 1% har medtagits (Mikkola 83)

<u>Byte</u>	<u>Kattuggla</u>	<u>Hornuggla</u>
Obest. näbbmöss	10,2	2,3
Obest. möss (<i>Mus</i> /Apodemus)	15,8	
Brun råtta	2,1	28,4
Råtta/vattensork	1,6	
Sork (<i>Arvicola</i>)	3,3	
Sork (<i>Microtus</i>)	27,1	65,2
Sork (<i>Clethrionomys</i>)	11,6	
Sork (obest. släkttillhörighet)	1,9	2,2
Fåglar	14,4	1,9
Grodor	9,2	
Insekter	1,8	
Övriga	1,0	
Antal bytesdjur	9 369	13 917

Till sist: RAPPORTERA noterade ugglehäckningar! (Se Informationsbladet, sid 2!)

Då inga källhänvisningar har gjorts i texten rekommenderar jag genomläsning av följande litteratur:

Haftorn, S. 1971: Norges Fugler, Trondheim, Norge.

Källander, H. 1977: Kattugglans *Strix aluco* och hornugglans *Asio otus* bytesval vid Kvismaren - en jämförelse. Vår Fågelvärld 36: 134-142.

Mikkola, M. 1983: Owls of Europe. Staffordshire, England.

Nilsson, I.N.: Do the longeared owl *Asio otus* and the tawny owl compete?
Anser, Supplement 3: 184-186. Lund 1978.

